

L'ús del portafoli digital en assignatures metodològiques. La perspectiva del professorat

Ruth Vilà

ruth_vila@ub.edu

Mercedes Reguant

mreguant@ub.edu

Francesc Martínez-Olmo

fmartinezo@ub.edu

Antoni Ruiz

antoniruizbueno@ub.edu

Departament de Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació
Universitat de Barcelona

Resum

En el marc d'un projecte d'innovació docent s'ha implementat l'avaluació per portafolis digital en assignatures metodològiques del grau de Pedagogia de la Universitat de Barcelona. Amb l'objectiu de conèixer com el sistema de portafolis afecta a l'organització de la docència, i què suposa per al professorat aquesta estratègia d'avaluació, s'ha implementat el portafolis digital en cinc grups del grau de Pedagogia, corresponents a les assignatures: *instruments de recollida d'Informació, teoria i pràctica de la recerca educativa* i *informàtica aplicada a la recerca educativa*. Han participat vuit docents. S'ha utilitzat l'autoinforme de valoració de l'experiència per part del professorat implicat. En les valoracions s'han considerat qüestions relacionades amb l'impacte que té el portafolis en la docència. Els resultats mostren que pel professorat el portafolis impacta directament en la seva pràctica avaluativa i en la planificació de l'assignatura. Els docents hi veuen potencial pedagògic, però cal formació i motivació per a l'alumnat en l'ús i implementació del portafolis durant períodes de temps llargs.

Paraules clau: portafolis digital, educació superior, metodologia de recerca educativa, innovació docent, Pedagogia.

Resumen

En el marco de un proyecto de innovación docente se ha implementado la evaluación por portafolios digital en asignaturas metodológicas del grado de Pedagogía de la Universidad de Barcelona. Con el objetivo de conocer cómo el sistema de portafolios afecta a la organización de la docencia, y qué supone para el profesorado esta estrategia de evaluación, se ha implementado el portafolio digital en cinco grupos del grado de Pedagogía, correspondientes a las asignaturas: *instrumentos de recogida de información, teoría y práctica de la investigación educativa* e *informática aplicada a la investigación educativa*. Han participado ocho docentes. Se ha utilizado el autoinforme de valoración de la experiencia por parte del profesorado implicado. En las valoraciones han considerado cuestiones relacionadas con el impacto que tiene el portafolio en la docencia. Los resultados muestran que para el profesorado el portafolio impacta directamente en su práctica evaluativa y en la planificación de la asignatura.

Los docentes ven potencial pedagógico, pero es necesaria formación y motivación para el alumnado en el uso e implementación del portafolio durante períodos de tiempo largos.

Palabras clave: portafolios digital, educación superior, metodología de investigación educativa, innovación docente, Pedagogía.

Introducció

En el marc del projecte d'innovació docent «Un sistema de portafolis digital per la millora de competències transversals» (IP: M.J. Rubio), s'ha implementat el portafolis digital en assignatures metodològiques del grau de Pedagogia de la Universitat de Barcelona amb dos objectius: (a) analitzar amb quin grau el seu ús ajuda a desenvolupar competències transversals en l'alumnat; i (b) conèixer com el sistema de portafolis afecta a l'organització de la docència.

Objectius

En aquesta comunicació ens centrem en la segona finalitat, fent referència al següent objectiu específic de la innovació docent:

Conèixer com el sistema de portafolis afecta a l'organització de la docència, i què suposa per al professorat una estratègia d'avaluació basada en el portafolis digital.

Els portafolis tenen diversos avantatges, el principal dels quals és el fet d'haver d'objectivar les evidències d'aprenentatge. Aquest procés requereix una sèrie de passos que comporten necessàriament una reflexió i valoració sobre l'interès i adequació dels documents o evidències seleccionades, i inicia mecanismes de gran importància cognitiva, segons Rodríguez Illera (2009), com són: (a) la capacitat de reunir i de seleccionar els documents més adequats; (b) reflexió sobre els mateixos; (c) la justificació de la seva rellevància per al propòsit del portafoli; (d) la responsabilitat del que es mostra com evidència; (e) la possibilitat de dialogar sobre les evidències; i (f) discutir sobre la seva adequació i millora. Altres autors també han valorat el portafolis com a instrument que ajuda al procés d'aprenentatge i al desenvolupament de competències transversals (Zubizarreta, 2009; Rodrigues, 2013; Cambridge, 2010; Stefani, Mason i Pegler, 2007).

El sistema de portafolis digital aplicat ha estat el recurs «Carpeta Digital», una eina d'avaluació alternativa –en el sentit que la defineixen Mateo i Martínez-Olmo (2005)–, que utilitza i aprofita les TIC i que està orientada per les seves funcionalitats a l'avaluació continuada i a la millora de competències transversals.

Desenvolupament de l'experiència

Els participants

Han participat vuit docents. El portafolis digital s'ha implementat en cinc grups del grau de **Pedagogia**, corresponents a tres assignatures:

- **Instruments de Recollida d'Informació** (obligatòria de segons curs): 1 professor.
- **Teoria i Pràctica de la Recerca Educativa** (obligatòria de primer curs): 5 professors.
- **Informàtica Aplicada a la Recerca Educativa** (optativa de segon curs): 2 professors.

Instrument de mesura

Per donar resposta a l'objectiu esmentat anteriorment, s'ha utilitzat l'autoinforme de valoració de l'experiència per part del professorat implicat. En les valoracions s'han considerat les següents qüestions relacionades amb l'impacte que té el portafolis en la docència:

1. Sistematització del procés seguit en l'aplicació de la Carpeta Digital en la teva assignatura i comentari del resultats aconseguits.
2. Possibilitats pedagògiques que veus en la Carpeta Digital per l'alumnat i inconvenients principals.
3. Impacte de l'aplicació de la Carpeta Digital en la teva docència: com afecta a la planificació, a l'avaluació i a la teva pràctica avaluativa.
4. Punts de millora que proposes per a futurs cursos.

Resultats

Els resultats mostren que pel professorat el portafolis impacta directament en la seva pràctica avaluativa i en la planificació de l'assignatura. Els docents hi veuen potencial pedagògic, però cal formació i motivació per a l'alumnat en el seu ús i implementació del portafolis durant períodes de temps llargs.

Malgrat que tot el professorat ha seguit una metodologia comuna d'ús del portafolis cada equip docent n'ha implementat una diferent en funció de la planificació docent de la seva assignatura –tal com s'observa en el primer apartat de la taula 1. Aquesta taula mostra el resum de les respostes dels docents agrupades per assignatura.

Taula 1. Opinió del professorat en les diferents dimensions de l'autoinforme.

	Teoria i pràctica	Instruments	Informàtica aplicada
Procés seguit en l'ús del portafolis	<ul style="list-style-type: none"> • Portafolis d'assignatura, grupal i individual • Portafolis de procés: Avaluació continuada • Moltes incidències degudes a la falta de domini de l'eina • El procés s'inicia amb una formació als estudiants que es valora com a insuficient per aprofitar totes les prestacions de l'eina 	<ul style="list-style-type: none"> • Portafolis d'una sola activitat, grupal • Moltes incidències degudes a la falta de domini de l'eina • Escàs ús de funcionalitats importants de CD (com el diàleg) • Formació inicial insuficient. 	<ul style="list-style-type: none"> • Portafolis d'assignatura, grupal e individual • Segon any que s'implementa (grup matí) • Ús d'ABP • Portafolis de procés: Avaluació continuada
Possibilitats pedagògiques	<ul style="list-style-type: none"> • Fomenta la capacitat d'organització dels treballs • Fomenta la creativitat en l'alumnat. • Fomenta la presa de consciència i el desenvolupament de les competències transversals • La millora dels treballs i increment de l'aprenentatge a través de la possibilitat de diàleg permanent • Útil sobre tot si s'utilitza al llarg de tota la carrera 	<ul style="list-style-type: none"> • Gran potencialitat pedagògica si s'utilitza al llarg de tota la carrera 	<ul style="list-style-type: none"> • Alfabetització digital • Potencia l'avaluació continua amb el portafolis de procés • Potencia la reflexió de l'aprenentatge • Permet incloure evidències més complexes • Potencia creativitat amb la inclusió de diferents formats d'evidències
Inconvenients	<ul style="list-style-type: none"> • Necessitat de formació i de suport tècnic • Problemes de la plataforma • Increment de la càrrega de treball 	<ul style="list-style-type: none"> • Necessitat de formació i de suport tècnic • Increment de la càrrega de treball 	<ul style="list-style-type: none"> • Resistència d'una part de l'alumnat, que obliga a motivar • Algunes mancances de la plataforma per incloure fórmules • Increment de la càrrega de treball
Impacte en la docència	<ul style="list-style-type: none"> • Impacte en la planificació, que es fa en funció del portafolis • Increment del temps de dedicació, pel desconeixement de l'eina i/o pel nombre d'alumnes 	<ul style="list-style-type: none"> • Impacte en l'avaluació (sistematització i planificació acurada) • La retroalimentació no ha estat més fàcil que amb al campus virtual Moodle 	<ul style="list-style-type: none"> • Impacte en l'avaluació (sistematització del procés) • Necessitat de motivar a l'alumnat
Punts de millora	<ul style="list-style-type: none"> • Més formació i suport tècnic • Començar només per alguna activitat • Introduir primer el portafolis grupal i després l'individual • Insistir en les competències amb l'alumnat al llarg el curs • Existència de portafolis del docent per penjar arxius • Aconseguir que la plataforma permeti adjuntar documents en el diàleg 	<ul style="list-style-type: none"> • Més formació i suport tècnic 	<ul style="list-style-type: none"> • Millora de la plataforma: ús de fórmules • Compartir el portafolis amb altres assignatures • Aconseguir que la plataforma permeti adjuntar documents en el diàleg • Ús en més assignatures

En general el professorat considera que el portafolis utilitzat posseeix un potencial pedagògic important, especialment quan s'implementa durant períodes llargs de temps, i menys si només s'aplica en un assignatura i en poques activitats, doncs, com argumenten diferents autors, els estudiants necessiten empoderar-se en l'ús del portafolis per poder aprofitar les seves potencialitats. Les competències que ajuden a desenvolupar, segons els docents, són l'alfabetització digital, la creativitat, l'organització i la reflexió.

Com a inconvenient principal destaquen la necessitat de formació i les seves conseqüències, com ara el temps de dedicació a l'aprenentatge de l'eina, la cessió de contingut curricular en benefici de contingut del portafolis, o la pròpia sostenibilitat de la formació. En aquest sentit consideren necessària la presència de suport tècnic i formació a càrrec de la pròpia universitat de forma continuada, com es fa per exemple amb el campus virtual Moodle.

Una altra limitació important és la quantitat de treball addicional que suposa el seu ús per al professor, especialment en els grups nombrosos.

Com a factors que han impactat més en la docència, els docents estan d'acord en que el portafolis obliga a planificar l'avaluació de forma sistematitzada i a fer-ho en funció de la pròpia filosofia dels portafolis. En aquest sentit cal planificar l'entrega de diferents evidències que permetin a l'alumnat mostrar les seves competències.

Els punts de millora que proposa el professorat per implementar el portafolis en cursos vinents són la programació de més sessions de formació i de suport tècnic, així com la inclusió en més assignatures (amb l'objectiu de difondre una cultura del portafolis en l'alumnat).

Conclusions

Per part del professorat, el portafolis és una eina que promou el desenvolupament de competències (alfabetització digital, creativitat o capacitat d'organització de la informació són les més destacades), però mentre que per a alguns docents l'aprenentatge de l'eina és vist com un obstacle important (sobretot per la manca de suport institucional), per a altres una millora de la plataforma en alguns aspectes afavoriria el seu ús.

Pel que fa a l'efecte en la docència, el portafolis ha impactat directament en la pràctica avaluativa del professorat, obligant-lo a planificar i sistematitzar molt més tot el procés d'avaluació. A més, el portafolis de *procés* implica la seva revisió per part del docent en diferents moments, fet que unit a l'aplicació de rúbriques en l'avaluació ha provocat un augment en la càrrega de treball del professorat. De fet, una de les dificultats d'aquest tipus de portafolis és que requereix un tractament didàctic que sigui al mateix temps útil per l'estudiant i "sostenible" per al docent en quant a temps i qualitat del seguiment (Rubio I Galván, 2013).

L'ús de rúbriques ha servit per objectivar les competències i homogeneïtzar l'avaluació en els diferents grups d'estudiants. Tot i representar una càrrega de treball important per al professorat, s'ha fet una valoració positiva d'aquest instrument.

Com a reflexió final, considerem que un curs acadèmic és insuficient per consolidar l'ús i l'apreciació del portafolis digital. El professorat ha de cercar les millors estratègies per implementar-lo i motivar al seu alumnat, i això requereix una certa experimentació al llarg de més d'un curs.

Referències bibliogràfiques

Cambridge, D. (2010). *Eportfolios for Lifelong Learning and Assessment*. San Francisco: Jossey-Bass.

Mateo, J. i Martínez-Olmo, F. (2005). *L'avaluació alternativa*. Barcelona: ICE-UB.

Rodrigues, R. (2013). *El desarrollo de la práctica reflexiva sobre el quehacer docente, apoyada en el uso de un portafolio digital, en el marco de un programa de formación para académicos de la Universidad Centroamericana de Nicaragua*. Memoria para optar al título de Doctor. Teoría i Història de l'Educació, Universitat de Barcelona, Barcelona, España.

Rodríguez Illera, J.L. (2009). Los portafolios digitales como herramientas de evaluación y de planificación personal. En M. Castelló (comp), *La evaluación auténtica en Enseñanza Secundaria y universitaria: investigación e innovación* (pp.145-163). Barcelona: Edebé.

Rubio, M.J. i Galván, C. (2013). Portafolios digitales para el desarrollo de competencias transversales. Una revisión de los estudios con portafolios en el marco del grupo de investigación Ensenyament i Aprentatge Virtual. *Digital Education Review*, 24.

Stefani, L., Mason, R. i Pegler, C. (2007). *The Educational Potential of e-portfolios: supporting personal development and reflective learning*. Oxon: Routledge.

Zubizarreta, J. (2009). *The learning portfolio*. San Francisco: Anker.